

מבט על, גיליון 354, 12 ביולי 2012

מבט אחר אל אפגניסטן

גלעד שר ואורית פרלוב

זה-מכבר אין ההתעניינות שלנו, כישראלים, מרחיקה אל מעבר לגבולות איראן. ואולם, לחשיבה רעננה על שכנתה של איראן ממזרח, אפגניסטן, עשויים להיות יתרונות אסטרטגיים עבור ישראל. ההשפעה האיראנית על אפגניסטן עצומה. נהוג לרוב להתבונן בנעשה באפגניסטן בפרספקטיבה מערבית-אמריקנית בלבד, וזו טעות. האמריקנים עצמם מודים בה: לא מכבר, התארכה במכון למחקרי ביטחון לאומי מישל פלורנוי, מי שכיהנה כתת-שר ההגנה של ארצות הברית לענייני מדיניות. על רקע ההתפתחויות בעולם הערבי, קראה פלורנוי לישראל ולארצות הברית לבחון מחדש את סדרי העדיפויות שלהן לנוכח השינויים, כדי לחזק את האינטרסים שלהן באזור משתנה זה ולייצבו. להיות מעורבות באורח אינטנסיבי הרבה יותר בשיח עם מנהיגים אזרחיים ועם האנשים המעצבים את דעת הקהל ברשתות החברתיות. לבחון עם המנהיגים האזרחיים את סדר היום שלהם, שאיפותיהם למשול וכיצד, למתן את הקיצוניים, ולנסות לאפיין אינטרסים משותפים עימם. היא הציעה לבחון פתיחתם של ערוצי תקשורת והדברות במקביל לאלה שמול הגורמים הרשמיים.

רוב העסקאות של ארצות הברית נעשות כיום עם פקיסטן, לקראת עזיבת הכוחות האמריקנים ב-2014. לפקיסטן, כידוע, אינטרסים בסין, באיראן וברוסיה. נאמנותה לאחר יציאת הכוחות האמריקנים מוטלת בספק רב. כבר כיום, ניטשת בין ארצות הברית לפקיסטן מחלוקת קשה ביותר בסוגיית ה-Drone Strikes – ההפגזות של המל"טים באזורים השבטיים בהרים. בפקיסטן נמתחת ביקורת נוקבת על מדיניות ארצות הברית שהביאה להרג מיותר של אזרחים בהפגזות. באסלמבד טוענים, כי בנוסף על חיסולם של אנשי אל-קאעדה, מחסלים האמריקנים גם מליציות אפגניות אשר מטופחות על ידי הממשל הפקיסטני.

הרבה כסף מוזרם גם לאפגניסטן, ממדינות האסלאם, ורובו משמש לבניית מסגדים ולרכישת נשק ותחמושת, "מכולות של קוראנים", מכנים זאת מנהיגים אפגנים גולים. הציר האסלאמיסטי מתחזק מדי יום.

שלושה מעגלי כוח פועלים באפגניסטן: מעגל הקבוצות הדתיות, מעגל הקבוצות השבטיות ומעגל הקבוצות האזרחיות/לאומיות. נהוג לטעון כי ההשקעה בקבוצות הדתיות מחזקת את הקשר לפקיסטן; ההשקעה בקבוצות האזרחיות/לאומיות (גם אם חלשות יותר) תחזק את הקשר להודו ותבנה את הבסיס (היחיד) לבניית חברה אזרחית בעלת תשתית עתידית טובה לצמיחה של מודל דמוקרטי; ואילו ההשקעה בקבוצות השבטיות תחזק את הקשר לאיראן. ואולם, בין המנהיגים השבטיים יש כאלה הבולטים דווקא בעשייתם האזרחית למען הקהילות והשבטים שלהם, ואפילו למען האינטרס הלאומי כפי שהם מבינים אותו.

החברה באפגניסטן היא חברה שבטית, והמבנה השבטי שלה הוא בן אלפי שנים. האוכלוסייה האפגנית היא ברובה כפרית, נעדרת מעמד ביניים, צעיר, אינטלקטואלי. רוב המידע על הנעשה באפגניסטן מגיע מכתבים זרים, דיפלומטים, פעילי זכויות אדם, חיילים זרים המדווחים מהערים המרכזיות באמצעות בלוגים או לחילופין כאלו שגלו מאפגניסטן ומדווחים ממקום מושבם מחוץ למדינה. אמצעי התקשורת הפופולארי והנגיש ביותר במדינה הוא הרדיו. רק בערים הגדולות יש טלוויזיות, שלא לדבר על אינטרנט ורשתות חברתיות.

השיח ברשתות החברתיות אולי אינו מייצג שיח פנימי בתוך החברה האפגנית, אך נראה כי הדברים הנאמרים ברשת הם קולות אותנטיים ומהימנים. ניתן ללמוד ממנו על המגמות במדינה, ובמיוחד על היחס לפעילות של נאט"ו וארצות הברית באפגניסטן בתקופת המעבר לקראת הנסיגה בסוף 2014; להשפעה של פקיסטן על הנעשה באפגניסטן; על שינוי הדינמיקה הפנים-אפגנית; על המצב הביטחוני-פוליטי בפקיסטן; על שיחות השלום והדיאלוג בין המערב לטליבן ובין המערב לממשלה האפגנית; ולבסוף, על היחס של הטליבן ושל האפגנים כלפי ממשלת קרזאי.

הגבולות של אפגניסטן עם איראן ועם פקיסטן, מחוררים כיום. הגבול עם פקיסטן חדיר לאל-קאעדה ולטליבן. הסכסוכים בפריפריה והיריבות בין השבטים מנוצלים היטב על יד שכניה של אפגניסטן. שבט פשטום – הרואה עצמו כצאצא של השבטים האבודים ואף מתקרא "בני משה" – העמיד מנהיג ושמר אמג'יל חאן זזאי. בפרובינציה שלו בדרום מזרח המדינה – אחת משלושים וארבע – מתגוררים 2.5 מיליון תושבים. הוא רפורמיסט, המחפש את הקשר עם ישראל והמערב דרך פרויקטים חקלאיים וכלכליים. באפגניסטן ומחוצה לה יש אומרים שהוא היחיד המסוגל לאחד את השבטים המסוכסכים לכדי כוח פוליטי וביטחוני. הוא מציע גם, כי השבטים יחומשו כדי לסכל את הטליבן ולשמור על מאות הקילומטרים של הגבולות עם איראן ועם פקיסטן. הוא מחפש סיוע הומניטרי על מנת לשפר תשתיות, תעסוקה, חינוך, תברואה, וקורא לממשל נקי ולא מושחת.

חאן זזאי הוא בן 42. אביו נרצח כשהתנגד לטליבן. תומכיו מקווים כי תנועתו, UAT (השבטים המאוחדים של אפגניסטן), תהיה הציר המרכזי להחלפת השלטון ולא יחוד השבטים. במאמר זה ננסה לאפיין את הקולות והמגמות, העולים בימים אלה מכלל המידע המתפרסם, לרבות מהרשתות החברתיות באפגניסטן.

מגמה ראשונה:

דה-לגיטימציה לנוכחות ארצות הברית וכוחות נאט"ו באפגניסטן

שורר קונצנזוס רחב בנוגע לצורך להוציא את הכוחות הזרים מאפגניסטן בהקדם האפשרי. בסיס הלגיטימציה בתוך אפגניסטן ומחוצה לה להמשך פעילות נאט"ו וארצות הברית באפגניסטן נשחק, וכמעט אינו קיים. ביקורת קשה מאוד על ההידרדרות המוסרית בפעילות הכוחות הזרים ופגיעה קשה ברגשות הדתיים והתרבותיים של האפגנים.

מגמה שנייה:

הזמן פועל לטובת הטליבן ונגד בעלות הברית

בשל ההידרדרות המוסרית בפעולות בעלות הברית (כפי שנתפסת על ידי האפגנים ועל ידי אזרחים אמריקאים) ואובדן בסיס הלגיטימציה בתוך אפגניסטן לפעולות "השחרור" של המערב, שבים ומתחזקים הכוחות הדתיים במדינה על חשבון הכוחות הלאומיים. ארצות הברית מאבדת את המומנטום. האינטרס האמריקאי היה להביא את הטליבן לשולחן המשא ומתן מנקודת חולשה, אך בשנה האחרונה ניתן לראות היפוך של המשוואה. הטליבן מכתיבים את קצב התקדמות השיחות ואת התנאים. האמריקאים אשר מאבדים את הלגיטימציה למלחמה בתוך ארצות הברית ומחוצה לה (ולכן מעוניינים לזרז את הנסיגה) הופכים להיות הצד הלחיץ הלהוט להסדר, טוב יותר או טוב פחות. במקביל מוחלשים הכוחות הלאומיים אשר עדיין נמצאים בשלבים ראשוניים של התגבשות.

מגמה שלישית:

זליגת הפונדמנטליזם הדתי לפקיסטן

בשל הקרבה והמאפיינים הזוהים בין צפון פקיסטן ודרום אפגניסטן מבחינה אתנית, גאוגרפית, ושבטית, הטליבן האפגני מוצאים באופן טבעי מקלט באזור הגבול עם פקיסטן. המשך לוחמת הטרור נגד הטליבן מביאה לזליגת הכוחות לפקיסטן אשר אינה מונעת את כניסתם. לפקיסטן אינטרס לשמר את הכוחות הדתיים הפונדמנטליסטיים כצעד מונע בחיזוק הכוחות השבטיים והלאומיים אשר מעוניינים בהידוק הקשרים עם הודו על חשבון פקיסטן.

מגמה רביעית:

ממשלתו של קרזאי - הנהגה פוליטית מושחתת

ממשלתו של קרזאי נתפסת כממשלה ללא יכולת משילות, מושחתת עד היסוד ומנוונת ללא כל יכולת של-ממש לשלוט על הנעשה באפגניסטן. אין ולו גורם אחד באפגניסטן שתומך בממשלתו

של קרזאי. מלבד זאת, הנהגת הטליבן אינה מוכנה לנהל שיחות רציניות עם הממשלה המרכזית כל עוד "הכובשים" לא עוזבים את אדמות אפגניסטן. הארגונים הלא ממשלתיים באפגניסטן, ובראשם ועדת הבחירות העצמאית, משקיעים מאמץ גדול בבניית מוסדות ומינהל תקין. על הפרק גם שינוי חוק הבחירות, ובמסגרתו שינוי המבנה המפלגתי אשר יחזק מאוד את החברה האזרחית ואת הדמוקרטיה הצעירה, בין השאר על-חשבון האליטות הדתיות.

מגמה חמישית:

עד הנסיגה לא יתכן הסדר פנים-אפגני

ברור לכל כי עתידה של אפגניסטן יצטרך להיקבע על ידי השחקנים הפנים-מדיניים ולא על ידי מדיניות מוכתבת מבחוץ. כל מדיניות שתגובש בין הכוחות הפוליטיים הפנימיים ובין נאט"ו/ארצות הברית נדונה לכישלון מראש. עם זאת ברור לכל שקצב הנסיגה של בעלות הברית תלוי בהישגי הלוחמה נגד הטרור מצד אחד ובהסכמים המדיניים וההבנות בין ארצות הברית-הטליבן-ממשלת קרזאי, מהצד האחר.

ומה צופן העתיד:

מלחמת אזרחים או מלחמה בין אפגניסטן ופקיסטן

בעבר הייתה פקיסטן בסיס האימונים, ההדרכה והמימון של כוחות המוג'הדין האפגניים נגד הכיבוש הסובייטי. הצפי בקרב רוב כותבי הבלוגים הוא ששני התרחישים האפשריים ביום שאחרי הנסיגה הם:

- א. מאבק בין כוחות הטאליבאן לכוחות הביטחון הלאומיים וכוחות המשטרה המקומיים וצבא אפגניסטן אשר יוביל לחידוש מלחמת האזרחים בתוך אפגניסטן; לחלופין -
- ב. המשך הזליגה של כוחות הטליבן לפקיסטן וסכנת היציבות השלטונית והביטחונית אשר יובילו למלחמה בין שתי המדינות.